

ISSN 1728-3671

Інститут проблем штучного інтелекту Міністерства освіти і науки України
і Національної академії наук України
Київський національний університет імені Тараса Шевченка

НАУКА РЕЛІГІЯ СУСПІЛЬСТВО

2018 № 1 (61)

«НАУКА І ОСВІТА»
ІПШІ МОН і НАН України

Київ 2018

Головний редактор

Шевченко А.І., чл.-кор. НАН України, доктор технічних наук,
професор, заслужений діяч науки і техніки України

Заступники головного редактора

Харьковщенко Є.А., д.філос.н., професор
Білокобильський О.В., д.філос.н., професор

РЕДАКЦІЙНА КОЛЕГІЯ

- **Додонов Р.О.**, д.філос.н., професор
- **Єрошенко Т.В.**, к.філос.н.
- **Заблоцький В.П.**, д.філос.н., професор
- **Комаха Л.Г.**, д.філос.н., доцент
- **Конотоп Л.Г.**, д.філос.н., професор
- **Пасько І.Т.**, к.філос.н., професор
- **Руденко С.В.**, д.філос.н., доцент
- **Степовик Д.В.**, д. мист., доктор богослов'я, професор
- **Туренко О.С.**, д.філос.н., доцент
- **Швед З.В.**, д.філос.н., професор
- **Gawor Leshek**, Doctor of Philosophy (Poland)
- **Glukhman Vasil**, Doctor of Philosophy (Slovakia)
- **Okabe Yoshihiko**, Doctor of Philosophy (Japan)

Свідоцтво про державну реєстрацію: серія КВ № 16336-4808ПР від 20.01.2010 р.

Видавець: Інститут проблем штучного інтелекту МОН і НАН України

ISSN 1728-3671

*Друкується за рішенням Вченої ради
Київського національного університету ім. Т. Шевченка
Протокол № 6 від 23.02.2018 року.*

Електронна версія знаходиться на: <http://srs.net.ua/> та <http://www.ipai.net.ua/>

Р.О. Додонов

Київський університет імені Бориса Грінченка, Київ

Г.Є. Ковальський

Донецький національний університет імені Василя Стуса, Вінниця

ПОЛЕМОЛОГІЯ ТА КОНФЛІКТОЛОГІЯ: НА ШЛЯХУ ДО ОСМИСЛЕННЯ ПРИРОДИ ГІБРИДНОЇ ВІЙНИ

Стаття присвячена методологічним проблемам і маніпулятивним механізмам гібридної війни, проаналізованим у колективній монографії «Гібридна війна: in verbo et in pгaxi». Завдяки комбінації полемологічного і конфліктологічного підходів її авторам вдалося систематизувати та узагальнити теорії війни і миру, проаналізувати сучасні західні концепції війни, позначити специфіку російського погляду на концепцію гібридної війни, оцінити значимість інформаційних і маніпуляційних технологій для гібридних воєн, проаналізувати низку геополітичних і соціокультурних аспектів сучасних гібридних воєн. Полемологія – це галузь науки, яка вивчає характер збройних конфліктів, їх роль у часі і просторі, цикли, інтенсивність, масштаб і причинно-наслідкові зв'язки та їхню класифікацію. Полемологія стосується воєн і збройних конфліктів минулого, сьогодення і майбутнього. Гібридні війни припускають використання наявних військових засобів, регулярних та нерегулярних, включаючи зброю масового знищення, а також інформацію, психологічну та пропагандистську війну з використанням новітніх комунікаційних і медійних технологій. Відповідно до класичного підходу, держава є єдиним суб'єктом військових дій, але сьогодні її роль різко змінилася під впливом інших політичних і економічних наднаціональних і транскордонних факторів. Для вивчення війн і збройних конфліктів з полемологічної точки зору, це означає необхідність зосередитися на соціальних змінах у всіх сферах людського життя, включаючи політичні, економічні, технологічні чинники, які впливають на війну як соціальний феномен.

Ключові слова: полемологія, конфліктологія, філософія війни, гібридна війна, інформаційно-маніпулятивні технології, масова свідомість, міфологія, ідеологеми, трансгресія.

Події на Сході України значно актуалізували дослідницький дискурс війни і миру, інформаційного протиборства, соціального конструювання, цивілізаційних конфліктів. З'являються цікаві наукові розвідки, присвячені аналізу маніпулятивних засобів ведення «гібридної війни». Серед них заслуговують на особливу увагу монографії В.П. Горбуліна [1], О.О. Базалука [2], Р.О. Додонова [3], Є.В. Магди [4] тощо. У 2017 році вийшла друком українсько-польська колективна монографія «Гібридна війна: in verbo et in pгaxi» [5], автори якої – переважно представники Донецького національного університету – вважають за свій обов'язок занотувати процес визрівання специфічних очікувань громадян, еволюція яких видозмінила мотиви їх поведінки та спричинила початок бойових дій. Зазначене дослідження продовжує традицію усвідомлення природи та еволюції війн у сучасних умовах, розпочату, зокрема, в доробках Мартіна

ван Кревельда [6], Елвіна і Хеді Тоффлер [7], Жіля Дельоза і Фелікса Гваттарі [8], Мері Калдор [9]; Мануеля Деланди [10], Артиса Пабрикса, Андиса Кудорса [11] та ін.

Породженням ХХІ століття стали так звані «гібридні війни», які є симбіозами руйнації військово-політичної системи супротивника шляхом шантажу, підкупу, диверсій, дискредитацій, інформаційного тиску, маніпуляцій масовою свідомістю. Комбінація військових та невійськових методів із залученням протестного потенціалу населення складають суть війн нового покоління. Розглядаючи гібридну війну як різновид збройних конфліктів, автори вказаної праці зосереджують свою увагу на полемологічній (від давньогрецьких слів *πολέμιος* – війна та *λόγος* – вчення) парадигмі вивчення війн. У цьому контексті полемологія означає напрям науки, що вивчає війну, насилля, конфлікти. Цей термін вказує на загальну теорію війни, завданням якої є виявлення прихованих джерел людської агресивності та соціальних структур, що сприяють породженню війн.

Отже, метою даної статті є ознайомлення читача з основними принципами полемологічного та конфліктологічного підходів, означених в монографії «Гібридна війна: in verbo et in praxi».

Книга розпочинається екскурсом до основ полемології, який здійснюють польські науковці Лукаш Роман та Катерина Новікова. Новітні гібридні війни – це сучасні війни, які ведуться із використанням всіляких доступних тактик боротьби, як регулярних чи нерегулярних, так і кібернетичних із можливістю застосування зброї масового знищення, а також інформаційної, психологічної та пропагандистської війни із використанням останніх інформаційних і медійних технологій. Натан Фрейер з Centerfor Strategic and International Studies визначив гібридну війну на основі чотирьох типів боротьби: традиційні сутички регулярних військ, партизанська війна, «катастрофічний тероризм» та винищувальні техніки, що підривають користь військової переваги регулярних військ.

Полемологічні міркування над сутністю гібридного конфлікту полягають не тільки у ствердженні ваги цієї загрози для міжнародного середовища чи необхідності глибоких, детальних, комплексних досліджень. Оскільки на зміну територіальному виміру війни прийшов багатомірний, багаторівневий комплекс воєнних і невоєнних дій, направлених на одночасне досягнення різноманітних цілей, полемологи стверджують, що всі попередні класифікації і типології війн і навіть їх акторів втратили вагу і наукову цінність.

Серед додаткових чинників, які вийшли на перший план і вимагають не тільки побіжного врахування, але й відповідного аналізу, варто зазначити не тільки глобалізацію чи очевидний вплив новітніх технологій, але їх співіснування з залишками «старих» війн. Гібридизацію, таким чином, можна розглядати як співіснування багатьох нез'єднувальних елементів, адже поряд з військовими супертехнологіями й далі використовуються

примітивні методи боротьби і зброя, а «постмодерна» війна співіснує із боротьбою не тільки за території, але й за розуми, ідентичності і цінності.

Згідно з класичним підходом, держава вважається єдиним суб'єктом воєнних дій, але на сьогоднішній день її роль суттєво змінилась під впливом інших політичних і економічних понаддержавних і транскордонних факторів. Для дослідження війн і збройних конфліктів в полемологічній перспективі це означає потребу зосередження уваги на суспільних змінах в усіх сферах життя людини, на врахуванні різноманітних елементів політичного, економічного чи навіть технологічного контексту, що впливають на війну як суспільне явище.

Науково-філософською базою для створення загальної теорії війни й миру, на думку проф. О.О. Базалука, є історія створення локусів цивілізації, спрямованість їх розвитку, нескінченна зміна границь локусів. У більшості випадків під локусом цивілізації розуміють певне політичне або соціальне співтовариство (народності, нації, державу). Нескінченність локалізації прийнято розглядати як типи цивілізацій (М. Данилевський, О. Шпенглер, А. Тойнбі, Д. Бел, Е. Тоффлер) та як зіткнення народів, націй, цивілізацій (С. Гантінгтон, Ф. Бродель). Політичні й соціальні організації, різні варіанти їх взаємодій є лише видимою частиною соціальних конструкцій, створених людським розумом. Безперечно, частково вони розкривають особливості формування локусу цивілізації й процес нескінченності локалізації, однак фактично є тільки зовнішніми виявами змісту, але не самим змістом окремого локусу цивілізації.

Війна є насильницьким проникненням одного психпростору в локус іншого психпростору, яке спричиняє істотні зміни в його виявах. Мир – погоджена взаємодія між психпросторами, що призводить, як мінімум, до поваги, максимум – до примноження виявлень один одного. Методологія геофілософії визначає війну й мир як безперервні й нелінійні взаємодії між психпросторами, які на поверхні Землі виявляються в нескінченній зміні меж локацій.

Емпіричну основу теорії війни й миру складають факти й закономірності: з галузі нейронаук, психології й соціальної філософії; з галузі геофілософії; з галузі військової історії й історії військового мистецтва. В основу загальної теорії війни й миру через методологію геофілософії О.О. Базалук закладає аксіоми: окремий локус цивілізації й людина мають єдину різому – еволюціонуючу психіку; еволюція – це безперервне й нелінійне ускладнення структури речовини, типів взаємодії й середовищ існування, яке підкоряється трьом факторам і двом причинам, універсальним для будь-якої матеріальної організації в масштабах Всесвіту. Звідси, ускладнення психпростору здійснюється: безупинно, блоками й згідно з принципом домінантності; нелінійно, як спрямований і ієрархічний процес; залежно від просторової, тимчасової й репродуктивної

ізоляції; під впливом активного первеня, споконвічно закладеного в основу нейронних структур псипростору; в умовах природного добору.

Базис теорії війни й миру утворюють п'ять постулатів: 1) різомі агресивних виявів псипростору полягає в патологіях, які утворюються в результаті безперервного й нелінійного ускладнення структури й функцій нейронних ансамблів підсвідомості й свідомості; 2) фізико-хімічні сприятливі, провокуючі й підтримуючі фактори зовнішнього середовища впливають на агресивні вияви псипростору; 3) якщо в сприйнятті псипростору локус цивілізації з географічної території перейшов у стан світу історичних ідей – він стає сакраментальним і непереможним (сучасні війни – це боротьба ідей); 4) розпад та інтеграція локусів цивілізації прямо пов'язані з актуалізацією й деактуалізацією світу історичних ідей; 5) природа псипростору безупинно й нелінійно схиляє його до створення максимально комфортних умов для повноцінної реалізації внутрішніх творчих потенціалів.

Еволюція псипростору – це історія його виявів у локусі й за його межами. Основу еволюції псипростору та його виявів становлять безперервне й нелінійне ускладнення структури й функцій нейронних ансамблів підсвідомості й свідомості, а також безперервне й нелінійне ускладнення фізико-хімічних сприятливих, провокуючих і підтримуючих факторів зовнішнього середовища. Ускладнення псипростору зумовлюють універсальні фактори й причини еволюції. Війна і мир у цьому безперервному й нелінійному ускладненні – це вияви псипростору, за допомогою яких досягається регуляторний компроміс між протиборчими силами: активним началом і природним добром (або ускладнюваною структурою нейронних ансамблів підсвідомості та свідомості й умовами зовнішнього середовища). Війна і мир – це способи досягнення компромісу між ускладнюваними потребами псипростору й можливостями їх задоволення, між проголошеною ідеєю, яка поєднує псипростір, і можливістю її реалізації. Поняття гомеостазу у класичному розумінні Уолтера Кеннона, як здатність відкритої системи зберігати сталість свого внутрішнього стану за допомогою скоординованих реакцій, спрямованих на підтримку динамічної рівноваги, тотожно поняттю регуляторного компромісу, тільки має більш вузьку галузь застосування. Війна і мир – це скоординовані реакції, спрямовані на підтримку гомеостазу псипростору Землі [5, с. 55-57].

«Сучасні концепти ведення воєнних дій та осмислення специфіки гібридної війни в Україні у дослідженнях західних експертів» подані у матеріалі професора В.А. Мандрагелі. На його думку, одне з найбільш вдалих визначень гібридної війни належить Роберту Ньюсону – це комбінація конвенційних, іррегулярних та асиметричних засобів, що включають постійну маніпуляцію політичним та ідеологічним конфліктом, а також залучення сил спеціальних операцій та конвенційних збройних сил, агентів розвідки, політичних провокаторів, представників медіа,

економічний шантаж; кібератаки; проксі-сервери і сурогати, паравійськові, терористичні і кримінальні елементи. Концепцію гібридної війни В.А. Мандрагеля розглядає в контексті еволюції уявлень про стратегії ведення воєнних дій. Упродовж минулого століття набували популярності наступні стратегічні концепції: «стратегічного бомбардування», «мережецентричних війн або революції у військових справах», «війн четвертого покоління», «війн шостого покоління», «контрповстанських воєнних дій», «асиметричних воєнних дій», нарешті, з'явилася концепція «гібридної війни» [5, с.63].

Специфіка російського бачення цілей, змісту, заходів і форм гібридної війни розкривається у професора Р.О. Додонova, який послідовно обґрунтовує тези підготовки та чіткого планування військових операції з використанням новітніх концепцій ведення війни. Російською військовою наукою були критично переусвідомлені теоретичні положення низки західних доробків, але в спеціальній літературі російські фахівці уникають використання терміну «гібридна війна», хоч фактично працюють у відповідних концептуальних рамках. У найбільш повному вигляді принципи російського інваріанту концепції гібридної війни знайшли своє втілення у «доктрині Герасимова». Для неї характерні визнання ролі невійськових засобів у досягненні стратегічних цілей, не менш ефективних, ніж військове насилля; зміщення акценту в бік політичних, економічних, інформаційних, гуманітарних дій, реалізованих із залученням протестного потенціалу населення; агресорний технологічний вплив на масову свідомість населення, у тому числі інформаційний, зокрема, кібератаки. Перехід до відкритого застосування військової сили відбувається, як правило, на фінальному етапі конфлікту – для закріплення успіху. Окремі елементи означеної доктрини, безумовно, функціонували і раніше. Ми намагалися продемонструвати, що наявність історичного досвіду боротьби Російської імперії за психоспростір навколишніх територій не дозволяє робити висновок про принципову новизну положень концепції гібридної війни. Водночас, остання вказує на трансформації війни в умовах інформаційного суспільства ХХІ століття [5, с. 131].

Теоретичні висновки фахівців Академії військових наук Російської федерації знайшли негайну практичну апробацію та відповідне корегування в ході конфліктів на пострадянському просторі та на Близькому Сході. Практика продемонструвала ефективність застосованих Росією прийомів ведення інформаційної боротьби, які постійно видозмінюються і вдосконалюються. Інтенсивність інформаційного впливу з боку російських ЗМІ на психоспростір супротивника надає підстави для неправомірної абсолютизації цього аспекту і навіть з прагненням ототожнити гібридну війну винятково з інформаційною.

Детальніше про роль інформаційного впливу йдеться у другій частині монографії. Особливості інформаційної боротьби проти України

описуються Г.Є. Ковальським. Військову агресію проти України називають різними термінами. З точки зору теоретичного підходу, ведення воєнних дій – це гібридна війна, війна «керованого хаосу» тощо. З іншого боку, війна отримує характеристики «внутрішньополітичної кризи» або «громадянської війни». Відсутність реальної оцінки ситуації в Україні, закріплення цієї реальності у юридичній площині не дає можливості швидкого вирішення суспільних протиріч, що підігріваються зовнішніми силами, швидкого вирішення військового аспекту проблеми, швидкого подолання наслідків в екологічній, економічній, культурній, соціальній та інших площинах існування українського суспільства. Використання окремих термінів також стало інформаційною складовою гібридної війни. Різниця між поняттями «конфлікт» та «війна» простягається в масштабуванні конфлікту, розумінні сторонніми суб'єктами й учасниками між народних юридичних зобов'язань. Тому відносно цих подій варто використовувати термін «війна».

З'ясування дефініцій цих понять уможливить фактичне, а не ефемерне розуміння протистояння, методів протидії, засобів ураження, рушійних сил та безпосередніх учасників цих деструктивних не тільки для України, а й для світового безпекового простору, процесів. Сьогодні світова спільнота залишається на позиції концепції незмінності кордонів національних держав, закріплених Ялтинсько-Потсдамською системою міжнародних відносин. З підписанням угоди про асоціацію з ЄС Україна зробила культурно-ідеологічний вибір цивілізаційної направленості розвитку українського суспільства. Нова геополітична реальність пострадянського простору – це Україна як центр консолідації та джерело європейських цінностей для західної євразійської території.

Зовнішні ціннісні орієнтації становлять інший бік військових подій і допомагають зрозуміти причини конфлікту, вивести його на рівень міжцивілізаційного протистояння. Стрімкий розвиток світового суспільства, поява великого і диференційованого світу цінностей, ускладнення ціннісних взаємовідносин «людина-людина», «людина-держава», «держава-держава» стали каталізатором кризи ціннісних орієнтацій не тільки в Україні, а й у всій Східній Європі. Подекуди криза виявляє свої потворні прояви на кшталт індоктринації кримінальної етики, експериментів з насаджування хибних і не властивих сучасному українському суспільству цінностей. Деформована інформація є інструментом перекодування у відповідних електоральних групах нових смислів. Зміна конотації термінів, подій і явищ вивела суспільний дискурс з раціональної площини в емоційну, позбавляючи її, таким чином, альтернативної оцінки.

Цю тему продовжує і розгортає В.В. Білецький, який аналізує агресорний технологічний вплив на масову свідомість на тлі східноукраїнського конфлікту. Головним засобом маніпуляції масовою

свідомістю є прагнення до побудови і якомога більш потужної трансляції відносно цілісного інформаційного витвору – «міфологія гібридної війни». Вона, складаючись з п'яти базових взаємопов'язаних компонентів, формує або хибний, або містифікований образ опозиційних сил, а також соціального тла. При цьому міфологія може динамічно змінюватися і асимілювати в себе будь-який факт, подію, вислів політика тощо. Будучи трансформованим, це все стає частинами тла міфології – міфологемами. Цей засіб маніпуляції транслюється і навіюється цілою низкою способів, серед яких є як канали доставки політичних міфів, так й технічні інструменти впливу на масову свідомість. Каналами є спотворені до дисфункції політичної пропаганди соціальні інститути освіти, релігії та мистецтва.

Але головним інформаційним каналом сучасного світу є ЗМІ, які не передбачають її пошук. Його нормальна функція також спотворюється, бо замість плюралістичного інформування відбувається фабрикація неіснуючих «новин», коментування цих симулякрів і навіювання заданих міфологем. Така сугестія переслідує два головні принципи – потрібним маніпуляторів чином, але загалом депресивно, вплинути на мову та мислення і на сферу афектів маси. Така руйнація культурного ядра адресована кільком спільнотам: суспільство держави-жертви повинне після маніпуляції або суттєво послабити державу, або лояльно сприйняти загарбання її земель, або хоча б чинити мінімальний спротив. Для реалізації цих принципів каналами маніпуляції транслюється широкий спектр засобів: риторико-лінгвістичних, у тому числі, прамовних асоціативних інструментів, постійний та нав'язливий вплив яких синергетично посилюється, а поля дії перетинаються.

Використання дискурсу як інструменту ведення війни розглядає на прикладі Донбасу професор В.І. Додінова, яка виокремила основні меседжі мешканців окупованих територій України в дискурсі конфронтації. Вони можуть бути зведені до наступних претензій: юридичний волюнтаризм української влади і прийняття рішень на основі революційної доцільності; неприйнятна організація українського політичного простору й посягання на ціннісні константи «руського міру»; порушення базового права людини – права на життя: обстріли міст, обмеження свободи пересування і введення пропускового режиму в зону АТО; недотримання Україною положень Мінських домовленостей; посягання на сакральні, міфологізовані події минулого; економічна блокада Л / ДНР, у т.ч. невиплата пенсій на території республік. Вивчення претензій Донбасу до України, аналіз їх дійсних підстав не заперечують факту агресії проти України, факту втручання у внутрішні справи незалежної держави, факту поставки зброї і військової техніки на територію утворених республік, що постійно «підігриває» цей конфлікт. Але і в політичних діях керівництва України чимало такого, що не сприяє швидкому вирішенню конфлікту. Раціоналізація цих претензій попередить

їх витіснення у колективне несвідоме і допоможе у майбутньому будувати відносини на здорових засадах [5, с. 271-272].

Предметом дослідження О.А. Штоквиша є сучасний російський міф про Велику Перемогу та його маніпулятивний потенціал. Як засіб маніпуляції масовою свідомістю, розглянуто сучасні атрибути міфотворення. Визначне місце в антиукраїнській пропаганді займає дискурс, пов'язаний з Другою світовою війною або, точніше, з тим її сегментом, який, за усталеною радянською традицією, прийнято називати Великою Вітчизняною війною. Різного роду характеристики, як-то: київської влади, «фашистської хунти», думка, ніби Донбас сьогодні – це Іспанія 36-го року, порівняння бойовиків з інтербригадами, що билися з фашизмом, нарешті, георгіївська стрічка, як неодмінний атрибут, таких ось «антифашистів» – вся ця риторика виразно вказує на те, що дискурс «Великої Вітчизняної війни» активно задіяний у цій боротьбі. Агресор ментально атакує Україну, застосовуючи комплексну систему маніпуляції масовою свідомістю із використанням штучно відтворених міфів, зокрема й про Велику Перемогу. Він перетворює українців, на тимчасово підконтрольних йому територіях, на легко керовану політичну силу, хаотизує політичні вектори всередині України, електронними засобами дезінформує власних громадян та світову громадськість [5, с. 317-319].

Дотримуючись принципу «*In verbo et in praxi*», послідовно розглядаючи теоретичну складову військового конфлікту на Сході України автори монографії в третій частині переходять до описання загальносвітових полемологічних вимірів гібридних видів війни ХХІ століття. Стаття Р.Х. Халікова присвячена специфіці геополітичних особливостей гібридних війн на Близькому Сході зі створенням релігійних і політичних коаліцій, залученням інформаційного та маніпулятивного інструментарію, створення географічних та етнічних кордонів всіма залученими державами. Зокрема, протистояння в Сирії та Іраку вчений пропонує розглядати, якщо вийти за рівень протистояння урядів та повстанців, як боротьби за лідерство в ісламському проекті між сунітською, але секуляризованою Туреччиною, та шиїтським, але секуляризованим Іраном. Втім, усі існуючі проекти глобального розвитку (західний, російський, китайський, ісламський) до певної міри ігнорують принцип невтручання у внутрішні справи іншої держави, через що достатньо легко вирішили втрутитися в сирійський конфлікт і перетворити його на майданчик для глобальних трансформацій, не беручи до уваги прагнення місцевого населення. Слід зазначити, що попри антизахідну спрямованість і російського, і ісламського проектів вони не об'єдналися для боротьби із Заходом, а відстоюють кожен свою перспективу, принагідно намагаючись взяти Захід у коаліцію. Це може свідчити про неспроможність кожного з альтернативних проектів самотужки боротися із Західним світом, а також про небажання мати союзників у цій боротьбі, що означало б розділити

славу в разі перемоги. Натомість Захід поки має достатньо сили, щоб реалізовувати власні цілі в будь-якій зі своїх колишніх колоній, хоча повністю контролювати їхні дії вже не здатний [5, с. 336-338].

Матеріал В.С. Гуржи присвячено вивченню ідеологеми «русского міра» в сучасних гібридних війнах. На його думку, так звана «руська весна» залишається вкрай болючим фактом недалекого минулого не тільки в політичному, але навіть в науковому дискурсі. Світоглядно-ціннісний потенціал «русского міра» може бути використаний для мобілізації антизахідних рухів, надаючи їм базис для теоретичного обґрунтування власних переконань та неутилітарні орієнтири розвитку. Наразі у Росії домінуючою є думка, що наслідування Західної моделі розвитку себе не виправдовує, впровадження таких смислів не забезпечать стійкого розвитку держави, так як багато західних цінностей може змінитися у найближчі роки. Російські дослідники та ідеологи у своїх дослідженнях прийшли до думки, що у РФ є своя історія, хай би якою жахливою подекуди вона не була, проте саме історія дає їй можливість усвідомити себе і свою цивілізаційну роль у глобальному світі.

Концепція «русского міра», що в тій чи іншій формі протягом декількох століть відігравала роль самоідентифікації Московської і Російської держави в її взаєминах із Заходом, сьогодні набула нової форми. Відроджена після девальвації комуністичної ідеології, ця ідеологема перетворилася на інструмент конкурентного змагання у глобальній грі. Чи був цей проект у його новітній реінкарнації задуманий як зброя ідеологічних і просто воєн (певні свідчення на користь цієї тези були наведені вище), чи він визрів як засіб збереження російської ідентичності та культури, але сьогодні він перетворився на діючу релігійно мотивовану альтернативу того глобального проекту розвитку, що був створений Заходом. Можна з упевненістю очікувати, що, за будь-якого розвитку подій, та перспектива мислення, що відкривається в межах парадигми «русского міра» – враховуючи її затребуваний у сучасній Росії консолідуючий ресурс й вплив на сприйняття сучасних та інтерпретацію історичних подій – буде залишатися вагомим фактором у формуванні політики Росії в найближчі роки.

М.В. Колінко вивчає життєвий досвід переселенців в умовах гібридної війни на Донбасі з точки зору трансгресії повсякденності. Трансгресію філософія визначає як одну з форм здійснення людяності, вона вписується в суспільство у вигляді різних соціокультурних практик і має існувати як реалізація людського досвіду на межі буття. Потрібно знати ризики, але не «зачиняти двері» з побоювання Іншого, триматися на тонкій грані дружності і автономії. Як цивілізовані люди, ми заперечуємо ксенофобію за визначенням, але іноді приховуємо свою нетерпимість до іншого за інтерпретацією «прагматизму», «раціоналізму» або «реалізму», що насправді є сумнівною тактикою, від якої втрати більше, ніж очікувана користь [5, с. 379].

Дослідниця підкреслює принципову відмінність вимушеного переселення від біженця: відсутність або наявність іноземного громадянства. Вимушений переселенець є громадянином України. Статус біженця в Україні може отримати іноземний громадянин. Біженець є суб'єктом міжнародного права, а вимушений переселенець – суб'єктом державних міграційних правовідносин. Трансгресія, як форма заперечення якоїсь даності, виконує важливу соціальну функцію. Вона звертає увагу на незгоду культурного суб'єкта слідувати заданим нормам, що обмежують його свободу. Буденна свідомість відносить трансгресію до маргінальних практик поряд з аморальністю і порушенням закону, а трансгресанта виводить із суспільства в клас асоціальних елементів, але це помилкове, спрощене трактування феномену. Трансгресант прагне вирватися за межі свого культурного кола до загального, назустріч цілісному, не обмеженому монокультурними правилами життя, яке виявляється недоступним в рамках домашньої культури. Найбільшу небезпеку замкнутість домашнього світу являє в той момент, коли він оповитий пропагандистською мережею зовнішнього агресора, піддається активній інформаційній обробці.

Трансгресивний досвід переселення, як здійснення альтернативного шляху своєї повсякденності, відкриває людині розуміння справжності її буття. Соціальне значення трансгресивного досвіду мігрантів полягає також у тому, що механізм порушення стає формою оновлення соціокультурного ладу. Переселенський рух спонукає до демократизації законодавства, веде до змін соціальної структури. Однак є можливим і деструктивний вплив трансгресантів на приймаючу культуру: зростання злочинності, підвищення рівня бідності, якщо переселятися в результаті військових дій змушені соціальні маргінали.

Підсумовуючи викладене, зазначимо, що авторами монографії із застосуванням полемо логічної та конфліктологічної методології охоплені різні зрізи складного й багатоаспектного феномена гібридної війни. Гібридна форма агресії проти України обрана керівництвом РФ не випадково, адже у російському суспільстві не зникло почуття національної образи внаслідок поразки у «холодній війні», розпаду СРСР та втрати статусу наддержави. Її метою було руйнування здатності державної системи до оборони шляхом широкого використання ініційованих протестних настроїв населення, внесення «інформаційного вірусу» у ціннісно-аксіологічну складову масової свідомості, дискредитації військово-політичного керівництва країни тощо. Свого концептуального закріплення принципи російського інваріанту концепції гібридної війни знайшли у «доктрині Герасимова». Окреслена в доктрині стратегія передбачає визнання провідної ролі невійськових засобів у досягненні стратегічних цілей; зміщення акценту в бік політичних, економічних, інформаційних, гуманітарних дій, реалізованих із задіянням протестного потенціалу

населення; агресорний технологічний вплив на масову свідомість населення, у тому числі інформаційний, зокрема, здійснення кібератак. А перехід до відкритого застосування військової сили відбувається на фінальному етапі конфлікту, як правило, під виглядом миротворення.

Література

1. Світова гібридна війна: український фронт: монографія. За заг. ред. В.П. Горбуліна. К., НІСД, 2017, 496 с.
2. Bazaluk, O.A. The Theory of War and Peace: The Geophilosophy of Europe / Oleg Bazaluk. – Cambridge Scholars Publishing, 2017. – 185 p.
3. Додонов Р.О. Конфлікт на Сході України у дзеркалі соціально-філософської рефлексії: монографія / Р.О. Додонов. – Вінниця: Глобус Пресс, 2016. – 200 с.
4. Магда Е.В. Гибридная война: выжить и победить / Х.: Виват, 2015. – 320 с.
5. Гібридна війна: in verbo et in praxi : монографія / під. заг. ред. проф. Р.О. Додонova. – Вінниця : ТОВ «Нілан-ЛТД», 2017. – 412 с.
6. Кревельд М. Ван. Трансформация войны / Пер. с англ. – М.: Альпина Бизнес букс, 2005. – 344 с.
7. War and Anti-War: Survival at the Dawn of the 21st Century. By Toffler, Alvin; Toffler, Heidi. Little Brown & Co, Boston, Massachusetts, U.S.A., 1993.
8. Делез Ж. Трактат о номадологии: машина войны // В кн.: Ж. Делез, Ф. Гваттари. Тысяча плато: капитализм и шизофрения. – Екатеринбург: У-Фактория; М.: Астрель, 2010. – С. 587-716.
9. Kaldor, Mary. New and Old Wars: Organised Violence in a Global Era. – 3rd edn. – Cambridge: Polity, 2012. – 256 p.
10. Деланда, Мануэль. Война в эпоху разумных машин. – Екатеринбург, Москва: Кабинетный ученый, 2014. - 338 с.
11. The War in Ukraine: Lessons for Europe. Editors by Artis Pabriks and Andis Kudors. The Centre for East European Policy Studies. – Rīga, University of Latvia. 2015.

Р.А. Додонов, Г.Е. Ковальский

Полемология и конфликтология: на пути к осмыслению природы гибридной войны

Статья посвящена методологическим проблемам и манипулятивным механизмам гибридной войны, затронутым в коллективной монографии «Гибридная война: in verbo et in praxi». Благодаря комбинации полемологического и конфликтологического подходов, ее авторам удалось систематизировать и обобщить теории войны и мира, проанализировать современные западные концепции войны, обозначить специфику российского взгляда на концепцию гибридной войны, оценить значимость информационных и манипуляционных технологий для гибридных войн, проанализировать ряд геополитических и социокультурных аспектов современных гибридных войн. Полемология – это отрасль науки, которая изучает характер вооруженных конфликтов, их роль во времени и пространстве, циклы, интенсивность, масштаб и причинно-следственные связи и их классификацию. Полемология касается войн и вооруженных конфликтов прошлого, настоящего и будущего. Гибридные войны предполагают использование имеющихся военных средств, регулярных и нерегулярных, включая оружие массового уничтожения, а также информацию, психологическую и пропагандистскую войну с использованием новейших коммуникационных и медийных технологий. Согласно классическому подходу, государство является единственным субъектом военных действий, но сегодня его роль резко изменилась под влиянием других политических и экономических наднациональных и трансграничных факторов. Для изучения войн и вооруженных конфликтов с полемологической точки зрения это означает необходимость сосредоточиться на социальных изменениях во всех областях человеческой жизни, включая политические, экономические, технологические факторы, которые влияют на войну как социальный феномен.

Ключевые слова: полемология, конфликтология, философия войны, гибридная война, информационно-манипулятивные технологии, массовое сознание, мифология, идеологемы, трансгрессия.

R. Dodonov, H. Kovalskiy

Polemology and Conflictology: on the Way to Understanding the Nature of Hybrid Warfare

The article is devoted to methodological problems and manipulative mechanisms of hybrid war, touched upon in the collective monograph "Hybrid war: in verbo et in praxi". Thanks to a combination of polemological and conflictological approaches, its authors managed to systematize and generalize theories of war and peace, clarify contemporary western concepts of warfare, outline the specifics of the Russian view on the hybrid war concept, assess the significance of information and manipulation technologies for hybrid wars, analyze a number of geopolitical and socio-cultural dimensions of modern hybrid wars. The polemology is a branch of science, which studies the nature of armed conflicts, their role in time and space, cycles, intensity, scope, scale, and causative relations and their classification. Polemology deals with the wars and armed conflicts of the past, present and future. Novel hybrid wars take a respective place among them. They involve using all available warfare, regular and irregular, cyber and those allowing for the use of weapons of mass destruction, and also information, psychological and propaganda war using the latest information and media technologies. According to the classical approach, the state is the only subject of military actions, but today its role has changed dramatically under the influence of other political and economic supranational and trans-border factors. For the purpose of studying wars and armed conflicts from the polemological perspective it means the need to focus on social changes in all the areas of human life, on considering various elements of the political, economic or even technological context, which influence the war as a social phenomenon.

Key words: polemology, conflictology, philosophy of war, hybrid warfare, information manipulative technologies, mass consciousness, mythology, ideologues, transgression.

References

1. Gorbulin, V.P. [Ed.] (2017), *World Hybrid War Ukrainian Front: Monograph*, NISD, Kyev, 496 p. (ukr)
2. Bazaluk, O.A. (2017), *The Theory of War and Peace: The Geophilosophy of Europe*, Cambridge Scholars Publishing, 185 p. (eng)
3. Dodonov, R.O. (2016), *Conflict in the East of Ukraine in the mirror of socio-philosophical reflection: monograph*, Globus Press, Vinnytsia, 200 p. (ukr)
4. Magda, E.V. (2015), *Hybrid War: Survive and Defeat*, Vivat, Kharkov, 320 p. (rus)
5. Dodonov, R.O. [Ed.] (2017), *Hybrid War in verbo et in praxi*, *Monograph*, TOV «Nilan-LTD», Vinnytsia, 412 p. (ukr)
6. Crevelde, M. Van., (2005), *Transformation of the War*, Alpina Business Books, Moscow, 344 p. (eng)
7. Toffler, Alvin & Toffler, Heidi (1993), *War and Anti-War: Survival at the Dawn of the 21st Century*, Little Brown & Co, Boston, Massachusetts, U.S.A. (eng)
8. Deleuze, G., (2010), *A Tractate on Nomadology: The Machine of War in Thousand Plateaus: Capitalism and Schizophrenia*, U-Faktorija, Astriel, Ekaterinburg, Moscow, pp. 587-716. (rus)
9. Kaldor, Mary (2012), *New and Old Wars: Organised Violence in a Global Era*, 3rd edn., Polity, Cambridge, 256 p. (eng)
10. DeLanda, Manuel (2014), *War in the Age of Intelligent Machines*, Kabinetnyy uchenyy, Ekaterinburg & Moscow, 338 p. (rus)
11. Pabriks, Artis [Ed.] & Kudors, Andis [Ed.], (2015) *The War in Ukraine: Lessons for Europe*, *The Centre for East European Policy Studies*, University of Latvia, Rīga (eng)

Стаття надійшла до редакції 10.07.2017.